

Lapsen ja vanhemman subjunktiivinen tila alle kouluikäisten lasten sanataideryhmissä

Karoliina Haverinen

Sivututkielma
Jyväskylän yliopisto
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen
laitos
Kirjallisuus (kirjoittaminen)
Huhtikuu 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Karoliina Haverinen	
Työn nimi – Title Lapsen ja vanhemman subjunktiivinen tila alle kouluikäisten lasten sanataideryhmissä	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus (kirjoittaminen)	Työn laji – Level Sivututkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2020	Sivumäärä – Number of pages 35 + liitteet 1 sivu
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, voiko alle kouluikäisten lasten ja heidän vanhempiansa yhteisessä sanataideryhmässä syntyä lapsen ja vanhemman yhteinen subjunktiivinen tila. Tässä tutkimuksessa subjunktiivisella tilalla tarkoitetaan mielikuvitukseen suuntautuvaa ja arkitodellisuudesta irrallista tilaa, jossa lapsi ja vanhempi ovat luovia toimijoita. Tutkin myös, mistä elementeistä yhteinen subjunktiivinen tila rakentuu. Tutkimuksen teoreettisina lähtökohtina ovat habitaatin ja rituaalin käsitteet, joiden on todettu vaikuttavan subjunktiivisen tilan syntymiseen.</p> <p>Tutkin myös vanhempien roolia subjunktiivisen tilan rakentumisessa sekä ylipäättään sanataideryhmissä. Pyrin lisäksi selvittämään, mitä ehtoja vanhemman omalle luovuudelle on ryhmissä, joissa ollaan tiiviissä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa.</p> <p>Tutkimukseni on laadullista ja etnografista. Havainnoin alle kouluikäisten lasten sanataideryhmiä Mikkelin pääkirjastolla loka–joulukuussa 2019. Havainnoitavia ryhmiä oli kolme: vauvaryhmä 6–12 kuukauden ikäisille, taaperoryhmä 1–2-vuotiaille sekä 3–6-vuotiaiden lasten ryhmä. Lisäksi haastattelin ryhmien toista sanataideohjaajaa selvittääkseni ohjaajan tavoitteita ja merkitystä sanataideryhmän toiminnassa.</p> <p>Tutkimusprosessin aikana huomasin, että vanhemman ja lapsen yhteinen subjunktiivinen tila on mahdollinen ja että habitaatti ja rituaalit kietoutuvat siihen tiiviisti. Habitaatin luovat pääasiassa ohjaajat, mutta myös osallistujilla on mahdollisuus vaikuttaa siihen. Vauva- ja taaperoryhmissä tärkein habitaatti on lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhde, kun taas isompien lasten ryhmässä tilasuunnittelulla ja somistamisella on merkittävämpi rooli. Rituaalit ovat olennainen osa sanataideryhmän toimintaa, ja ne luovat turvallisuutta ja järjestystä ja toimivat siirtymäriitteinä subjunktiiviseen tilaan. Kaikista keskeisin vanhemman ja lapsen subjunktiiviseen tilaan vaikuttava tekijä on vanhemman toiminta. Vanhemman kannustava asenne ja vuorovaikutus lapsen kanssa on keskeistä alle kouluikäisten sanataidekasvatuksessa.</p> <p>Totean tutkimuksessani, että vauva- ja taaperoikäisten sanataideryhmissä lapsen ja vanhemman vuorovaikutus on lasten iän takia niin symbioottista, että se ei anna mahdollisuutta vanhemman itsenäiseen, luovaan tekemiseen. 3–6-vuotiaiden ryhmässä lapset taas ovat jo sen verran omatoimisia, että vanhemmilla voisi olla omakin sanataidetehtävä.</p> <p>Tutkimuksestani voi olla hyötyä alle kouluikäisten lasten sanataideryhmien järjestämisessä ja kehittämisessä.</p>	
Asiasanat – Keywords: sanataide, alle kouluikäisten lasten sanataidekasvatus, vauvasanataide, vanhempi–lapsi-ryhmät, subjunktiivinen tila, habitaatti, rituaalit, luovuus	
Säilytyspaikka – Depository: Jyväskylän yliopisto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	4
2. Sanataide	8
2.1. Mitä sanataide on?	8
2.2. Alle kouluikäisten sanataideryhmät Mikkelissä	10
3. Teoriatausta	12
3.1. Subjunkttiivinen tila	12
3.2. Habitaatti	13
3.3. Rituaalit	14
4. Havainnot vauva- ja taaperokäisten sanataideryhmistä	15
4.1. Sanataidetunnin ohjelma ja rituaalit	15
4.2. Habitaatin rakentaminen	18
4.3. Vanhemman rooli	20
5. Havainnot 3–6-vuotiaiden sanataideryhmästä	22
5.1. Sanataidetunnin ohjelma ja rituaalit	22
5.2. Habitaatin rakentaminen	25
5.3. Vanhemman rooli	28
6. Päätäntö	30
Lähteet	34
Liite: haastattelukysymykset	36

1 JOHDANTO

Moni vanhempi pohtii, kuinka yhdistää onnistuneesti työ- ja perhe-elämä. Minua on viime vuosina askarruttanut myös se, kuinka arkeen voisi yhdistää lisäksi luovan toiminnan. Sekä työssäkäyvät että kotona lapsen kanssa olevat vanhemmat kamppailevat hektisen arjen keskellä. Luovuus vaatii kuitenkin yleensä keskeytyksetöntä aikaa ja rauhallisen ympäristön, eikä arjessa ole välttämättä siihen mahdollisuutta. Olen itse elänyt ruuhkavuosia pienten lasten työssäkäyvänä äitinä. Jossain vaiheessa havahduin siihen, etten ollut aikoihin lukenut ainuttakaan kirjaa tai kirjoittanut mitään, vaikka lukeminen ja kirjoittaminen ovat minulle rakkaita harrastuksia. Moni ystäväni ja kollegani on kertonut kokevansa samaa. Tutkimukseni saikin alkunsa juuri tästä pulmasta.

Monilla paikkakunnilla järjestetään pienille lapsille luovaa toimintaa, johon osallistutaan yhdessä vanhemman tai hoitajan kanssa. Lapsille on liikuntaryhmiä, taidepajoja, muskareita ja sanataideryhmiä. Joissakin kaupungeissa järjestetään myös pelkästään äideille suunnattuja kirjoittamisryhmiä, mutta vanhemmille suunnattua luovaa vertaistoimintaa vaikuttaa olevan huomattavasti vähemmän kuin lasten harrastusryhmiä.

Olen huomannut omassa elämässäni sen, että luova toiminta, kuten kirjoittaminen, voi olla vanhemmalle tärkeä voimavara, kun elää keskellä lapsiperheen arkea. Luovuuden avulla voi käsitellä mieltä askarruttavia asioita, oivaltaa, innostua ja voimaantua. Kuitenkin oman kokemukseni mukaan vanhemmat joutuvat tinkimään omista harrastuksistaan ja mielenkiinnon kohteistaan, kun perheeseen tulee lapsia, ja siten luovuuskin saattaa jäädä arkiaskareiden jalkoihin.

Vanhemmuuden haasteet, äitiyden paineet ja vähäinen syntyvyys ovat olleet viime aikoina runsaasti esillä mediassa, ja ne mietityttävät monia vanhempia. Internetin keskustelupalstoilla voi keskustella mieltä askarruttavista asioista ja toisaalta helposti ahdistua, kun mielipiteet törmäävät. Perhekerhoissa ja hiekkalaatikon reunalla jutellaan välikausivaatteiden ominaisuuksista ja joskus syvällisemmistäkin aiheista, mikä on monelle vanhemmalle tärkeää. Luova toiminta voisi kuitenkin olla erilainen mahdollisuus haastaa itseään ajattelemaan eri näkökulmista, sanoittaa tunteitaan, voimaantua ja nähdä itsensä myös luovana yksilönä, ei vain äitinä tai isänä.

Koska pienille lapsille ja vanhemmille on olemassa yhteisiä sanataideryhmiä, halusin ensinnäkin selvittää, voiko lapsen ja vanhemman yhteinen sanataideryhmä olla molemmille subjunktiivinen tila,

jossa sekä vanhempi että lapsi olisivat aktiivisia, luovia toimijoita. Tutkin myös, miten yhteinen subjunktiivinen tila rakentuu. Lähtökohdaksi otin tutkimuskirjallisuuden perusteella syntyneen oletukseni subjunktiivisen tilan rakentumista edistävistä elementeistä: rituaaleista, habitaatista ja vanhemman roolista.

Oletin, että pienten lasten ryhmissä vanhemman tehtävä on lähinnä kannustaa, tukea ja auttaa lasta. Arvelin, että vanhempi voi olla tiiviissä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, nauttia yhdessä tekemisestä ja eläytyä sanataiteeseen – lapsen ehdoilla. Pienten lasten kanssa toimiminen voi olla äänekästä ja täynnä keskeytyksiä. Näistä syistä arvelin, ettei vanhempi välttämättä pysty saavuttamaan sellaista fyysistä ja mentaalista tilaa, joka antaisi mahdollisuuden äidin tai isän omalle luovuudelle ja esimerkiksi kirjoittamiselle. Tutkin vanhempien roolia sanataideryhmissä ja pyrin selvittämään, mitä ehtoja vanhemman luovuudelle on näissä ryhmissä, joissa ollaan tiiviissä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Miten rakentuu subjunktiivinen tila vanhempi–lapsi-sanataideryhmässä?
- Mitä ehtoja vanhemman luovuudelle on vanhempi–lapsi-sanataideryhmässä?

Havainnoin tutkimustani varten alle kouluikäisten lasten sanataideryhmiä Mikkelin pääkirjastolla loka–joulukuussa 2019. Alle kouluikäisten ryhmissä lapsilla on mukanaan huoltaja eikä lapsilta odoteta luku- ja kirjoitustaitoa. Havainnoitavia ryhmiä oli kolme: 6–12 kuukauden ikäisille (Riimikirput), 1–2-vuotiaille (Lorusammakot) ja 3–6-vuotiaille (Satusukeltajat). Havainnoin ryhmien toimintaa vapaasti: tarkkailin sanataideryhmän ympäristöä, toiminnan sisältöä, subjunktiiviseen tilaan liittyviä rituaaleja ja vanhempien ja lasten välisiä suhteita. En asettanut ennakkoon kovinkaan tarkkoja kysymyksiä, joihin etsisin vastauksia, vaan tein havaintoja kaikesta, mikä tuntui olennaiselta. Kirjasin sanataideryhmien tapaamisissa syntyneet ajatukset havaintopäiväkirjaani, josta olen poiminut otteita tutkielman analyysilukuihin.

Tutkimukseni on laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta, sillä sen tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohteen ominaisuuksia ja merkityksiä, ei tuottaa mitattavissa olevaa tietoa (TTP1). Uskon kuitenkin, että tutkimukseni pohjalta on mahdollista luoda toimintamalleja vanhempien ja lasten yhteisille sanataideryhmille.

Tutkimusmenetelmäni on etnografinen tutkimus. Etnografialle on ominaista tutkimuskohteen havainnointi todellisessa ympäristössä. Tutkija on fyysisesti ja emotionaalisesti läsnä tutkimusprosessissa. Tutkimustilanne on eettinen kohtaaminen, joka tapahtuu tutkimukseen osallistuvien lähtökohdista käsin ja heitä kunnioittaen. Tutkija ei voi olettaa saavuttavansa täyttä ymmärrystä, ja hänen on tuotava esiin oma toimintansa. Tutkijan oma osallistuminen, havainnot ja kokemukset tunnustetaan, ja ne ovat keskeisessä roolissa. Etnografialle on tyypillistä, että aineistoja, menetelmiä ja näkökulmia voi olla useita ja havainnoiva kenttätyö on yleensä kohtuullisen pitkäkestoista. (Lappalainen 2007, 10,11.)

Havainnoin alle kouluikäisten lasten sanataideryhmien toimintaa ulkopuolisena tarkkailijana. Istuin osallistujien lähetyvillä, joten he olivat tietoisia läsnäolostani, mutta en osallistunut toimintaan ryhmän mukana. Ei siis ollut mahdollisuutta, että olisin ohjaillut joko tarkoituksella tai vahingossa ryhmän lasten tai aikuisten toimintaa. Oli mahdollista, että läsnäoloni saattoi vaikuttaa jonkun osallistujan tapaan toimia, mutta en pidä sitä kovin todennäköisenä. Sekä lapset että aikuiset vaikuttivat keskittyvän toisiinsa ja ryhmän toimintaan.

Koska havainnoitaviin ryhmiin kuului alaikäisiä, oli eettisyys otettava erityisen tarkasti huomioon. Tutkimuksessa ei kuitenkaan kerätä henkilötietoja eikä havainnoitavia henkilöitä käsitellä tutkimuksessa yksilöllisesti, joten huoltajien lupaa tutkimukseen ei ollut tarpeen kysyä. Informoin kuitenkin lasten vanhempia tutkimuksesta. Kerroin lyhyesti, mitä tutkin, ja annoin mahdollisuuden kysyä minulta lisätietoa tutkimuksesta.

Tutkijana jouduin pohtimaan oman toimintani eettisyyttä myös siitä näkökulmasta, että perustan analyysini henkilökohtaisille havainnoilleni, mikä tosin kuuluukin etnografiseen tutkimukseen. Havainnointi ja siitä tehdyt tulkinnat ovat aina jossain määrin subjektiivisia. Minun oli oltava tarkkana, etten ylitulkitse tilanteita, tee liian suoria johtopäätöksiä tai tee tulkintoja epärelevanttien asioiden perusteella. Olen itse kahden lapsen äiti, ja arvelen sen olleen hyödyksi havainnoidessani vanhempien ja lasten välistä toimintaa ja vuorovaikutusta.

Aineistonhankintamenetelmänä käytin havainnoinnin lisäksi myös haastattelua. Haastattelin havainnoimieni ryhmien toista sanataideohjaajaa Noora Tähtistä selvittääkseni, mitkä ohjaajan mielestä ovat toiminnan tavoitteet, miten ohjaaja näkee vanhemman roolin sanataideryhmässä ja millaisia valintoja ohjaaja tekee luodakseen toiminnalle otollisen ympäristön, luovaa toimintaa ruokkivan habitaatin. Haastattelun rungoksi otin oman oletukseni subjunktiiviseen tilaan

vaikuttavista elementeistä: rituaaleista, habitaatista ja vanhemman roolista. Kirjasin haastateltavan lausunnot havaintopäiväkirjaani. Haastattelukysymykset ovat tutkielmani liitteenä.

Pohdin tutkimukseni alkuvaiheessa myös sitä, onko eettisesti oikein jättää sanataideryhmiin osallistuvat vanhemmat haastatteleematta, vaikka he ovat tavallaan varsinainen tutkimuskohteeni. Tulin kuitenkin siihen tulokseen, että ensinnäkin heidän haastattelemisensa kasvattaisi tutkimustani yli sivututkielman rajojen. Tutkimukseni keskeisin kohde ei myöskään ole tiettyjen yksilöiden kokemukset vaan tietyn ympäristön, toiminnan ja ryhmän tarjoamat mahdollisuudet subjunktiivisen tilan syntymiseen. Vanhempien motiivit osallistua ryhmään tai heidän kokemuksensa toiminnasta eivät ole tutkimuskysymyksiäni kannalta niin olennaisia kuin sanataideryhmän toiminta, ympäristö ja lasten ikätaso.

Haluuni haastatella nimenomaan ryhmien ohjaajaa vaikutti myös koulutukseni ja ammattini. Työskentelen äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana, joten halusin tutkia myös sanataideohjaajan roolia. Työssäni joudun tarkkailemaan ryhmän ja siihen osallistuvien yksilöiden toimintaa, joten en tätä tutkimusta tehdessäni ollut aivan uudessa tilanteessa. Siksi suhtauduin luottavaisesti tekemiini havaintoihin ja tulkintoihin.

Alun perin tarkoitukseni oli tutkia äidin ja lapsen vuorovaikutusta ja heidän mahdollista subjunktiivista tilaansa sanataideryhmissä. Äiti–lapsi-ryhmistä ja äidin ja lapsen suhteesta on tehty aiempaa tutkimusta, ja oletin, että ainakin valtaosa havainnoimiini ryhmiin osallistuvista vanhemmista olisi nimenomaan äitiyslomalla olevia äitejä. Vauva- ja taaperosanataideryhmiin osallistuikin yhtä isää lukuun ottamatta vain äitejä, mutta 3–6-vuotiaiden ryhmässä isien osuus oli niin suuri, että päädyin kuitenkin tutkimaan vanhempia ja lapsia. Myös tasa-arvoisen vanhemmuuden lisääntyminen ja äidin ja isän roolien muuttuminen yhteiskunnassa ohjaavat mieluummin tutkimaan vanhempia, ei vain isiä tai äitejä.

Sanataideryhmistä on tehty useita opinnäytetöitä. Uusimpia niistä on Tiina Åhlgrenin pro gradu (2018), jossa Åhlgren tutkii, miten sanataideopetus voi tukea lapsia, joilla on kielellisiä vaikeuksia. Kaisa-Liisa Ikosen pro gradu (2008) käsittelee liveroolipeliä sanataideohjauksen työvälineenä 12–15-vuotiailla. Hanne Honkasen pro gradussa (2011) tutkimuksen näkökulma on sanataiteen lapsilähtöisyydessä.

Sanataide ja äitiys yhdistyvät Minni Niemelän pro gradussa (2008), joka käsittelee imetysaiheista äitien sanataideverkkoryhmää. Äitien luovaa kirjoittamista on tutkinut myös Akuliina Kulata-Lamminen Hämeen ammattikorkeakoulussa tekemässään ohjaustoiminnan koulutusohjelman opinnäytetyössä *Luova kirjoittaminen äitiyden tukena. "Pieni hetki – äitien luovan kirjoittamisen ryhmän ohjaajan opas* (2016). Kulata-Lamminen on laatinut tutkimuksensa pohjalta oppaan, joka sisältää viisi puolentoista tunnin harjoituskertaa.

Subjunkttiivista tilaa käsittelevää kirjoittamisen tutkimusta on tehnyt erityisesti Emilia Karjula (ks. esim. 2015), joka on tutkinut subjunkttiivista tilaa kirjoittajaryhmässä. Oma, henkilökohtaista subjunkttiivista kirjoittajan tilaa on tutkinut Nasti Rings pro gradussaan (2017).

Tutkielmani alussa esittelen yleisesti, mitä sanataide on, ja sitten kerron tarkemmin alle kouluikäisten sanataideopetuksesta sekä havainnoimistani ryhmistä. Tämän jälkeen esittelen tutkimukseni keskeiset käsitteet: subjunkttiivisen tilan, habitaatin ja rituaalit. Luvuissa 4 ja 5 kerron havainnoistani ja analysoin niitä. Analyysissä otan huomioon myös ohjaajan haastattelusta saamani tiedot. Pyrin osoittamaan, mitä sanataideryhmissä tapahtuu ja mitkä seikat tukevat subjunkttiivisen tilan syntymistä ja mitkä rajoittavat sitä. Käsitteelen vanhempien roolia sanataideryhmissä omissa alaluvuissaan.

2 SANATAIDE

2.1. Mitä on sanataide?

Käsitteelle sanataide ei ole yksiselitteistä määritelmää. Sanataidekasvattaja Pia Krutinin (2005, 25) mukaan käsitteen epämääräisyys johtuu siitä, että sanataiteeseen lasketaan kuuluvaksi monenlaisia taiteen ilmiöitä. Sanataideohjaaja Päivi Haanpää (2015, 13) pitää sanataidetta eräänlaisena kattoterminä, joka sisältää kirjoittamisen lisäksi monitaiteisia sovelluksia, joissa kirjoittaminen ja kirjallisuus ovat mukana. Haanpään mukaan sanataide mielletään yleensä lasten ja nuorten luovaksi toiminnaksi ja luova kirjoittaminen aikuisten, vaikka tällaista erottelua ei ole syytä tehdä (Haanpää 2015, 14).

Sanataide on osa lasten ja nuorten valtakunnallista taiteen perusopetusta, muun muassa musiikin, teatteritaiteen, tanssin ja käsityön rinnalla (Opetushallitus 2017). Laki taiteen perusopetuksesta tuli

voimaan vuonna 1992 (Krutsin 2005, 26). Opetushallituksen laatimissa sanataiteen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2017) sanataiteen tavoitteeksi määritellään kielellisen ilmaisun ja mielikuvituksen rikastuttaminen. Oppilailla voi olla yksilöllisiä (tiedollisia, taidollisia tai sosiaalisia) päämääriä. Kirjoittamisen ja kirjallisuuden tuntemuksen ajatellaan myös kehittävän ajattelutaitoja ja eläytymiskykyä ja auttavan oman persoonallisen ilmaisutavan löytämisessä. Sanataiteen avulla voidaan myös vahvistaa oppilaan identiteettiä. (Opetushallitus 2005, 2017.)

Sanataiteen perusopetuksen opetussuunnitelmassa keskeisenä pidetään kirjallisen ilmaisun kehittymisen lisäksi ilmaisurohkeuden, oman äänen ja sitä mukaa itseymmärryksen kehittymistä. Sanataiteen avulla voidaan etäännyttää omat kokemukset kertomalla ne tarinoiksi, mikä voi auttaa vaikeiden elämäntilanteiden käsittelyssä. Tärkeää on turvallinen ilmapiiri ja epäonnistumisten sietäminen, koska ne mahdollistavat luovuuden kehittymisen. Sanataidekasvatuksessa palautteen tulee olla palkitsevaa ja rohkaisevaa. (Opetushallitus 2005).

Minäkuvan rakentuminen ja oma kasvu on sanataidekasvatuksessa tärkeää. Sen lisäksi oppilaalle tulisi syntyä tunne, että hän pystyy käsittelemään kieltä ja löytämään omia persoonallisia tapoja ilmaista itseään. Sanataideryhmissä harjoitellaan myös toisten ilmaisun vastaanottamista ja palautteen antamista. (Krutsin 2005, 29–30).

Sanataiteessa luetaan, tulkitaan ja tuotetaan pääasiassa fiktiivisiä tekstejä, kuten runoja ja tarinoita. Sanataiteen on kuitenkin hyvä pysyä lapsille ja nuorille mieluisissa asioissa ajan mukana, jotta se säilyttää kiinnostavuutensa, ja siksi toiminta voi sisältää esimerkiksi fanifiktioita ja rap-lyriikan kirjoittamista. Kulttuuria pyritään lähestymään kokonaisuutena, ja siihen kuuluvat myös muun muassa kuvat ja merkit. Sanataide kietoutuu usein muihin taidemuotoihin, kuten tanssiin ja ympäristötaiteeseen. (Krutsin 2005, 30–32.)

Lasten sanataideopetuksen katsotaan alkaneen 1980-luvulla Hämeenlinnassa, jossa Hämeenlinnan kaupunginkirjasto ja Kanta-Hämeen kirjailijayhdistys Vana -66 perustivat lasten ja nuorten kirjoittajaryhmiä (Haanpää 2015, 23). Sanataideharrastus lähti Suomessa nousuun 1990-luvun loppupuolella (Krutsin 2005, 26), ja vuonna 2003 perustettiin Suomen sanataideopetuksen seura (Haanpää 2015, 23.) Krutsinin (2005, 26–27) mukaan sanataiteen suosio selittyy osin aikuisten kirjoittajakoulutuksen yleistymisellä. Myös internetin ansiosta sanataidetoimijat ja sanataiteesta kiinnostuneet ovat löytäneet toisensa paremmin.

Ensimmäiset vauvasanataideryhmät aloittivat toimintansa Oulussa Nukun sanataidekoulussa vuonna 2003. Sitten toiminta on levinnyt ympäri Suomea. Vauvasanataiteessa keskeistä ovat runot ja lorut sekä rytmi, toisto ja kosketus. Vauvasanataiteen tavoitteena on tukea lapsen kielellistä kehitystä sekä vahvistaa lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta. (Haanpää 2015, 24).

2.2. Alle kouluikäisten sanataideryhmät Mikkelissä

Tässä alaluvussa esittelen tarkemmin alle kouluikäisten lasten sanataideryhmien toimintaa ja tavoitteita, ja tietoni pohjautuvat kirjastonhoitaja ja sanataideohjaaja Noora Tähtisen haastatteluun (NT 22.10.2019). Tähtinen ohjaa lasten sanataideryhmiä Mikkelin pääkirjastolla neljättä vuotta ja vauvasanataideryhmiä ensimmäistä kertaa. Vuonna 2017 hän on ollut ohjaamassa poikkitaiteellista äiti–vauva-ryhmää. Aiemmin hän on ohjannut lasten sanataideryhmiä yksin, mutta vuonna 2019 hän sai työparin toisesta kirjastonhoitajasta, joka on vastikään suorittanut sanataideohjaajan opinnot.

Kaikki Mikkelissä järjestettävät lasten sanataideryhmät ovat maksuttomia. Ryhmistä tiedotetaan sekä Mikkelin seudun kansalaisopiston että Mikkelin kirjaston esitteissä ja internetsivuilla. Ryhmiin ilmoittaudutaan ennakkoon kansalaisopiston sivuilla. Toimintaan on kuitenkin mahdollista päästä mukaan milloin vain. Noora Tähtisen mukaan 3–6-vuotiaiden ryhmässä on lapsia ja vanhempia, jotka ovat osallistuneet toimintaan jo useana vuonna, mutta ryhmässä on myös satunnaisia kävijöitä, jotka eivät ole ilmoittautuneet. Ryhmiä mainostetaan myös sanomalehden menovinkeissä ja kirjaston sosiaalisen median kanavissa, ja ryhmiä täsmämarkkinoidaan mm. MLL:lle ja seurakunnille.

Pienimpien lasten sanataideryhmä Riimikirput on 6–12 kuukauden ikäisten vauvojen ryhmä. 1–2-vuotiaiden taaperoiden ryhmä on nimeltään Lorusammakot. Kumpikin näistä ryhmistä kokoontui syyskaudella 2019 kolme kertaa, torstaiaamuisin loka-, marras- ja joulukuussa. Tapaamiskerran kesto oli 45 minuuttia. Ennen varsinaisia kokoontumisia järjestettiin ryhmien yhteinen tutustumiskerta. Toimintaan osallistui enimmillään 14 lasta ja 12 aikuista.

3–6-vuotiaiden lasten ryhmä Satusukeltajat kokoontui syyskaudella 2019 yhteensä viisi kertaa syys–marraskuun aikana lauantaiaamupäivisin. Yhteen tapaamiskertaan oli varattu aikaa yksi tunti. Osallistujien lukumäärä vaihteli tapaamiskerroilla, ja mukana oli sekä äitejä että isiä ja yksi isoäiti.

Sanataideohjaaja Noora Tähtisen mukaan (NT 22.10.2019) sekä vauva- ja taaperosanataideryhmien että 3–6-vuotiaiden ryhmän peruseriaatteen ovat samat. Toiminta perustuu lapsen ja vanhemman yhdessäoloon, yhteiseen tekemiseen, sanoilla leikkelyyn ja kirjallisuuteen tutustumiseen leikin varjolla. Samat runoleikit sopivat soveltaen eri-ikäisille. 3–6-vuotiaiden lasten ryhmässä myös keskustellaan tapaamisen aiheeseen liittyvistä asioista, pohditaan, miten luettu tarina voisi jatkua ja siten annetaan lapselle mahdollisuus keksiä itse. Myös sadutusta käytetään. Siinä missä vauvaryhmissä keskeistä on liikkuminen, isompien ryhmässä tärkeänä osana ovat kädentaidot.

Vauva- ja taaperosanataideryhmissä vauva liikkuu yhdessä vanhemman kanssa musiikin tai runoleikin mukana. 6–12 kuukauden ikäisten lasten ryhmässä vanhempi tekee suurimman osan liikkeistä, mutta 1–2-vuotiaiden ryhmässä lapsi tekee jo enemmän itse. Lapsella on kuitenkin koko ajan kontakti vanhempaan. Tähtisen mukaan vauvasanataiteeseen kuuluu olennaisena osana toisto. Yleensä vauva- ja taaperosanataideryhmässä toistetaan samoja leikkejä ja loruja, sillä toiston katsotaan olevan kielenkehityksen kannalta tärkeää. Toisto ja rutiinit antavat myös tuttuuden ja turvallisuuden tunteen lapselle. (NT 22.10.2019.)

Kaikki lasten sanataideryhmän tapaamiset noudattavat tiettyä kaavaa, ja niihin liittyy tuttuja rituaaleja. Esittelen näitä tarkemmin luvuissa 4 ja 5. Tähtisen mukaan kaikki lapset hyötyvät rutiineista ja tutusta toimintamallista, ja lapsia on aina hyvä valmistella seuraavaan vaiheeseen. Vaikka rituaalit ovat kaikkien etu, niistä hyötyvät etenkin lapset, joilla on kielenkehitykseen ja tarkkaavaisuuteen liittyviä erityistarpeita.

Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä tärkeämpi on vanhemman rooli. Tähtisen mukaan vanhemman tärkein tehtävä on saada lapsi innostumaan, kannustaa lasta ja osallistua toimintaan yhdessä lapsen kanssa. Tähtinen toteaa, että sanataideryhmässä on kyse vanhemman ja lapsen yhteisestä mielikuvitusleikistä. Vanhemman on tärkeä antaa tilaa lapsen omalle mielikuvitukselle ja auttaa ja tukea sekä kuvittelussa että käytännön toimissa. Tähtisen mukaan pahinta, mitä vanhempi voi tehdä, on tyrmätä lapsen ideat huonoina tai mahdottomina, mutta sitä tapahtuu onneksi harvoin. (NT 22.10.2019.)

3 TEORIATAUSTA

3.1. Subjunkttiivinen tila

Victor Turnerin mukaan kulttuuri toimii kahdessa tapaluokassa, indikatiivissa ja subjunkttiivissa. Indikatiivi on normaalin arjen tapaluokka, subjunktivi taas liittyy mielikuvituksen, taiteen ja rituaalin tiloihin. Subjunkttiivinen tapaluokka on arjesta erillään oleva, avoin ja sopimuksenvarainen tila. (Karjula 2015, 138.) Sanan *subjunkttiivinen* synonyymeja ovat esimerkiksi mahdollinen, epätodellinen tai hypoteettinen. Emilia Karjula (2015, 138) kutsuu subjunkttiivista tapaluokkaa subjunkttiiviseksi tilaksi, ja käytän tätä samaa käsitettä omassa tutkimuksessani.

Karjulan mukaan subjunkttiivisen tilan teorioissa on kaksi suuntausta, kulttuurinen ja tekstuaalis-kielellinen. Ensimmäisen edustajia on edellä mainittu Turner ja jälkimmäisen Rebecca Luce-Kapler (2004). Näitä kumpaakin teoriaa yhdistää jaetun suostumuksen ehto: Jotta voi olla osallisena subjunkttiivisessa tilassa, on hyväksyttävä, että siinä toimitaan erityisessä, muuttuneiden sääntöjen tilassa. (Karjula 2015, 138.)

Rebecca Luce-Kapler on ohjannut naisten kirjoittajaryhmiä ja huomannut, että naisten kirjoittamat tarinat, narratiiveiksi muotoillut omat kokemukset, auttavat naisia ymmärtämään paremmin omaa elämäänsä, näkemään siinä toistuvia toimintamalleja, punnitsemaan erilaisia vaihtoehtoja ja jopa tekemään muutoksia elämäänsä. Kirjoittaminen auttaa näkemään vaihtoehtoja ja erilaisia mahdollisuuksien polkuja, sillä se luo subjunkttiivisen tilan, *mitä jos* -tilan, joka ilmenee ja tapahtuu tekstissä. (Luce-Kapler 2004, 77, 83.)

Luce-Kapler kertoo kirjoittajaoppilaistaan, jotka halusivat kuvata jotakin todellista elämäntapahtumaa mahdollisimman tarkasti juuri niin kuin se oli tapahtunut. Kuitenkin kirjoittajat olivat tehneet valintoja, mitä yksityiskohtia ottaa mukaan tekstiin ja mitä jättää pois. Eräs kirjoittaja myös kertoi keksineensä tarinaansa yksityiskohtia saadakseen siitä uskottavamman ja kiinnostavamman. Luce-Kaplerin mukaan kirjoittajan kokemukset eivät kuitenkaan koskaan voi sellaisenaan siirtyä tekstiin, sillä kieli toimii etäännyttäjänä. Tekstin aukot saavat aikaan sen, että lukija rakentaa mielessään omia merkityksiä ja mahdollisuuksia sen sijaan, että teksti tarjoaisi valmiita totuuksia. (Luce-Kapler 2004, 83.)

Subjunkttiivista tilaa kirjoittajaryhmässä tutkineen Karjulan (2015, 137–138) tavoin määrittelen subjunkttiivisen tilan sekä fyysiseksi että mentaaliseksi tilaksi. Subjunkttiivinen tila syntyy tietyssä fyysisessä ympäristössä, sanataideryhmän kokoontumistilassa, mutta se vaatii myös mielikuvitukselle otollisen mielentilan.

Subjunkttiivisuuden voima piilee kollektiivisesti päätetyssä mielikuvittelussa eli siinä, että kaikki ovat mukana *mitä jos* -tilassa (Luce-Kapler 2004, 85). Karjulan tutkimuksessa kirjoittajaryhmän toiminta on vuorovaikutuksellista, tietyssä tilassa tapahtuvaa toimintaa, joka eroaa yksittäisen, muista eristyksissä kirjoittavan ihmisen toiminnasta. Karjula kutsuu tätä kollektiiviseksi kuplaksi. Kuplan sisällä keskitytään ja kuvitellaan, arki jää kuplan ulkopuolelle. (Karjula 2015, 137.)

Myös minun tutkimuksessani sanataideryhmän osallistujat ovat vuorovaikutuksessa keskenään sekä yhteydessä ympäröivään tilaan, joka erottaa toiminnan arkitodellisuudesta. Keskeisintä on vanhemman ja lapsen vuorovaikutus, mutta yhteydessä toisiinsa ovat myös lapset keskenään ja vanhemmat keskenään, ja yhtälössä on mukana lisäksi kaksi ohjaajaa. Tässä tutkimuksessa rajaan kuitenkin subjunkttiivisen tilan käsitteen tarkoittamaan vanhempi–lapsi-parin yhteistä subjunkttiivista tilaa, jonka rakentumisessa olennaisin ehto on sekä lapsen että vanhemman tahto olla mukana toiminnassa, kollektiivisessa mielikuvittelussa.

3.2. Habitaatti

Habitaatti on biologian tieteenalan käsite, joka tarkoittaa eliölajin elinympäristöä (Kielitoimiston sanakirja). Habitaatin käsitettä on soveltanut luovan kirjoittamisen tutkimukseen Graeme Harper (2013). Harperin mukaan habitaatti on paikka, josta kirjoittaja useimmiten löytyy kirjoittamasta (2013, 56). Habitaatilla Harper ei tarkoita pelkkää ympäristöä vaan siihen kuuluvat myös kirjoittamisen materiaalit, ajankohta, äänet, kirjoittamisvälineet, kirjoittamisen tavat sekä mahdollinen yhteys muiden ihmisten kanssa. Kirjoittaja saattaa esimerkiksi kirjoittaa mieluummin aamulla kuin illalla, hän saattaa valita kirjoittamisvälineeksi kynän tietokoneen sijaan tai miettiä, onko ulkopuolisista äänistä haittaa vai ehkä hyötyä. (Harper 2013, 49, 54.)

Harper näkee habitaatin merkittävänä osana kirjoitusprosessia ja sen onnistumista. Luova kirjoittaja voi omaksua itselleen jonkin habitaatin, muokata ja uudelleen muokata sitä omalle kirjoittamiselleen sopivaksi. Luovan kirjoittamisen tutkimuksen kannalta olennaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi seuraavat: Missä, miksi ja miten habitaatin muodostaminen alkaa? Kuinka suuri osa habitaatiosta eli

habitaatin asuttamisesta on kirjoittajan itsensä hallinnassa? Missä määrin kirjoittaja on tietoinen omasta kirjoittamisen habitaatistaan ja sen vaikutuksista kirjoittamiseen? (Harper 2013, 54–56.)

Habitaatti voi olla yksilöllinen tai jaettu (Harper 2013, 55). Karjula (2015) on tutkinut nimenomaan kirjoittajaryhmän jakamaa habitaattia. Hänen tutkimukseensa osallistuneen kirjoittajaryhmän habitaatit ovat ryhmää varten varattuja, rajattuja ja toisinaan lavastettuja. Karjula on valinnut erilaisia tiloja ja rakentanut niitä esineillä sekä musiikin ja erilaisiin tunnelmiin pyrkivien harjoitusten avulla. Tavoitteena on ollut luoda kirjoittamista helpottava ja inspiroiva tila. Karjula on tutkinut erilaisten habitaattien vaikutusta kirjoittamiseen ja todennut, että kirjoittamistilalla on jokaisella kerralla ollut vaikutusta tapaamisen sisältöön, ilmapiiriin ja teksteihin. (Karjula 2015, 147.)

Sovellan tätä jaetun habitaatin käsitettä omassa tutkimuksessani. Tutkimukseni käsittelee pienten lasten sanataidetta, johon ei kuulu kirjoittamista, mutta habitaatin käsite on sovellettavissa tällaiseen luovaan toimintaan siinä missä kirjoittamiseenkin. Kuten Karjulan tutkimuksessa, minunkin tutkimuksessani sanataideryhmään osallistuvat eivät voi täysin itse muodostaa luovan toiminnan habitaattia, vaan sen tekevät pääasiassa ohjaajat. Osallistujilla on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa jossain määrin habitaattiinsa. Käsittelen sitä tutkielman alaluvuissa 4.2. ja 5.2.

3.3. Rituaalit

Rituaalin käsite on mukana tutkimuksessani, koska rituaaleilla nähdään olevan merkitystä subjunktiivisen tilan syntymisessä yhdessä habitaatin kanssa (ks. esim. Karjula 2015). Rituaalilla tarkoitetaan yleisesti sosiaalisen käyttäytymisen muotoa, jota ihmiset suorittavat tietyissä paikoissa ja tilanteissa ja erityisinä ajankohtina. Rituaaleja kuvaillaan monimerkityksiksi kommunikaatiotapahtumiksi, joiden avulla toimijat voivat erottua muista ihmisistä. Rituaaliin kuuluu tietty yhteisö ja osanottajat, ja rituaali on osana muutostilannetta. (TTP2.)

Rituaalien tutkija Victor Turnerin mukaan rituaalit ovat ennen kaikkea leikkiä (Schechner 1995, 256). Myös Turnerin teorioita soveltanut Richard Schechner toteaa, että rituaali ja leikki ovat käyttäytymisen muotoja, jotka ovat yhteydessä toisiinsa. Schechnerin mukaan leikki on arvaamatonta, se vaatii heittäytymistä ja se on oma todellisuutensa. Rituaalit luovat mahdollisuuden leikillisyyteen, ja siten ne ruokkivat luovuutta. (Schechner 1995, 26.) Näiden tutkijoiden ajatuksiin sopii hyvin sanataideohjaaja Noora Tähtisen näkemys siitä, että pienten lasten sanataideryhmän toiminta on lapsen ja vanhemman yhteinen mielikuvitusleikki (NT 22.10.2019).

Leikkiin heittäytyminen vaatii kuitenkin turvallisuuden tunteen (Schechner 1995, 26). Omaa kirjoittamisprosessiaan pro gradussaan tutkinut Nasti Rings (2017) tulkitsee rituaalit nimenomaan turvaverkoksi. Ne antavat raamit luovalle toiminnalle. Schechner kuvaa rituaaleja silloiksi ja siirtymäriiteiksi (1995, 230). Samanlainen ajatus nousi esiin myös tutkimushaastattelustani (NT 22.10.2019), jossa sanataideohjaaja korosti tiettyjen samanlaisten toimintatapojen merkitystä ryhmän toiminnan alkamisessa, siirtymävaiheissa ja toiminnan loppumisessa. Schechnerin mukaan rituaalin suorittaminen on sekä kognitiivista että affektiivista. Näistä molemmista muodostuu yhdessä rituaalisuuden kokemus. (1995, 239.)

Rituaalin prosessi on liminaalinen ja subjunktiivinen (Schechner 1995, 256). Tämän ajatuksen valossa rituaalit toimivat portteina subjunktiiviseen tilaan. Rituaalin kautta voidaan siirtyä arkitodellisuudesta kuvittelun maailmaan ja sieltä takaisin.

4 HAVAINTOJA JA ANALYYSIA VAUVA- JA TAAPERIOIKÄISTEN SANATAIDERYHMISTÄ

4.1. Sanataidetunnin ohjelma ja rituaalit

Vauva- ja taaperosanataideryhmät järjestettiin Mikkelissä syksyllä 2019 ensimmäistä kertaa. Sanataideohjaajat olivat suunnitelleet jokaiselle tapaamiskerralle hieman erilaisen ohjelman, koska ohjaaja Noora Tähtisen mukaan he halusivat kokeilla itse erilaisia toimintatapoja sekä antaa osallistujille maistiaisia siitä, mitä kaikkea pienten lasten sanataidekasvatus voi olla. Ensimmäinen kokoontumiskerta oli tyypillinen sanataideryhmän kokoontuminen loruleikkeineen ja satuhierontoineen. Toisen tapaamisen aiheena oli värikylpy, ja kolmas ja viimeinen kokoontuminen rakentui musiikin ympärille. Havainnoin vauva- ja taaperoryhmiä ensimmäisellä ja kolmannella tapaamiskerralla.

Vaikka syyskausi olikin vauva- ja taaperoryhmissä ohjelmaltaan vaihteleva, ryhmän tapaamiset alkoivat ja päättyivät aina samalla tavalla. Tähtisen mukaan (NT 22.10.2019) selkeät alku- ja loppurituuaalit antavat varsinkin pienten lasten toiminnalle rajat, joihin lapset tottuvat yleensä nopeasti. Toisto ja tuttuus onkin olennainen osa vauvojen sanataidekasvatusta (Haanpää 2015, 24).

Vauva- ja taaperosanataideryhmien kokoontuminen alkoi alkulaululla *Mitä tehtäis?* Vanhemmat ja ohjaajat istuivat lattialla piirissä vilttien päällä, ja vanhemmalla oli lapsi sylissään tai lattialla. Alkulaulu on erilaisia helppoja liikkeitä, kuten taputusta tai keinuttelua, sisältävä laululeikki, jossa käydään läpi paikalla olevien lasten nimet ja tervehditään kaikkia. Alkulaulu on Tähtisen mukaan paitsi merkki siirtymisestä yhteiseen toimintaan myös tapa antaa huomiota jokaiselle lapselle yksilöllisesti. Alkulaulussa toteutuu Schechnerin näkemys rituaaleista leikkinä ja siirtymäriittinä (Schechner 1995, 230, 256). Tämä aloitusrituaali on myös yhteisen habitaatin rakentamista.

Vauva- ja taaperoryhmien tapaamisten keskeisintä ainesta ovat runoleikit, joihin liittyy liikettä ja kosketusta. Ohjaajat esittelivät vanhemmille kirjat, joista runot ovat peräisin. Tämän taustalla on Tähtisen mukaan toive siitä, että teokset tulisivat pikku hiljaa tutuiksi vanhemmille, mikä taas saattaisi kannustaa tutustumaan runoihin myös kotioloissa. Sanataideryhmien tapaamisiin kuului myös ainakin yksi musiikkileikki, jossa käytettiin lapsia kiinnostavia esineitä, kuten värikkäitä huiveja, höyheniä ja soittimia.

Ensimmäisellä tapaamiskerralla vauva- ja taaperosanataideryhmiin kuului myös satuhieronta. Satuhieronnassa toinen ohjaaja lukee satua ja toinen ohjaaja näyttää nukan avulla, miten vauvaa voi hieroa kevyesti selästä. Tähtisen mukaan satuhieronnan tarkoituksena on tarinankerronnan ohella auttaa lasta rentoutumaan ja tarjota mahdollisuus lapsen ja vanhemman läheisyyteen.

Kokoontumisia jaksottivat rauhallisemmat ja toiminnallisemmat osuudet. Alkupuolella oltiin enemmän paikallaan ja kuunneltiin. Sekä vauva- että taaperoryhmän ensimmäisellä kokoontumiskerralla huomioin, että tietyssä vaiheessa lapset alkavat kaivata toimintaa:

Puolen tunnin kohdalla alkaa olla lapsilla jo levottomuutta.

havaintopäiväkirja, s. 2,3

Esimerkiksi vauvaryhmän musiikkileikki värikkäiden höyhenten kanssa sai lasten mielenkiinnon nauttimaan noihin kiehtoviin esineisiin.

Sulat + laulu Mitä oikein on hiljaisuus?

sulka kiinnosti ja ehkä hieman rauhoitti lapsia

havaintopäiväkirja, s. 6

Vauva- ja taaperosanataideryhmän tapaaminen päättyi aina tuttuun ja rauhalliseen loppulauluun nimeltään *Loppuleija*. Ohjaajat ja vanhemmat lauloivat äänitteen mukana, eikä lauluun liittynyt tiettyä liikesarjaa, vaan vanhemmat keinuttelivat lapsia sylissään. Loppulaulun tarkoituksena on ohjaajan mukaan päättää ryhmän kokoontuminen hallitusti ja rauhoittavasti. Koin itse loppulaulun toimivan siirtymärituaalina subjunktiivisesta tilasta, kollektiivisesta kuplasta, takaisin arkitodellisuuteen.

Havainnoimillani tapaamiskerroilla ryhmän ohjelma vaihteli, mutta toiminnalla oli aina selkeä alku- ja loppurituuaali. Lisäksi toiminnassa oli aina mukana tuttuja elementtejä, kuten runo- ja musiikkileikit, vaikka niiden sisältö saattoi vaihdella. Myös tapaamispaikka vaihtui, joten tutuilla rituaaleilla oli mielestäni entistä tärkeämpi habitaatiota edistävä tehtävä. Kevätkaudella 2020 Tähtisen ohjaamisissa ryhmissä on tarkoituksena käyttää pysyvää ohjelmarunkoa ja tiettyjä samoja loruleikkejä, jotta vauvasanataiteelle tyypillinen toisto ja tuttuus tulee paremmin huomioiduksi. Jokaiselle tapaamiskerralle on kuitenkin luvassa myös jokunen uusi leikki.

Koska vauva- ja taaperosanataideryhmät järjestettiin syksyllä 2019 ensimmäistä kertaa, kaikki oli uutta paitsi ohjaajille, myös lapsille ja vanhemmille. Rituaaleista ei siis vielä ollut syntynyt varsinaisia vakiintuneita rituaaleja, vaan niitä vasta harjoiteltiin. Tähtinen sanoi molempien ryhmien ensimmäisten tapaamiskertojen jälkeen, että hänellä oli melko epävarma olo omasta onnistumisestaan, vaikka tapaamiset olivatkin sujuneet hänen mielestään mukavasti. Havaitsin myös vanhemmissa hieman epävarmuutta: osa tarkkaili ympäristöään ja seurasi, mitä muut tekivät. 1–2-vuotiaiden ryhmässä lapset olivat varsinkin ensimmäisellä tapaamiskerralla melko levottomia, koska he olivat uudessa paikassa ja uusien ihmisten keskellä, ja nuorimmat, juuri kävelemään oppineet olivat innokkaita tutustumaan ympäristöön.

*ikäryhmän yläpäässä otollisin osallistuminen,
helpointa lapsilla, jotka eivät vielä kävele
havaintopäiväkirja, s.3*

Arvelen, että toiminnan tuleminen tutuksi rituaalien ja toiston avulla vähentää kaikkien osallistujien epävarmuutta.

4.2. Habitaatin rakentaminen

Kirjastot ovat sanataideryhmien tapaamispaikkoina siksi hyviä, että ne ovat yleensä keskeisissä ja helposti saavutettavissa paikoissa. Kirjasto on myös luonteva ympäristö sanataiteelle. Samalla voidaan totuttaa lapsia ja heidän vanhempiaan kirjaston käyttöön ja löytää luettavaa esimerkiksi sanataideohjaajien kirjavinkkien avulla. Sanataideryhmissä osallistujilla on vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa habitaattiinsa. Kokoontumistilan valinta ja tilan järjestelyt ovat järjestävän tahon päätettävissä. Ohjaajalla on mahdollisuuksia vaikuttaa niihin mutta hänelläkin vain rajallisesti.

Vauva- ja taaperosanataideryhmien yhteinen tutustumiskerta ennen varsinaisia ryhmien tapaamisia järjestettiin Mikkelin pääkirjaston Mikkelisalissa. Ohjaaja Noora Tähtinen kertoi haastattelussa, että tutustumiskerran jälkeen ohjaajat totesivat tilan olevan liian suuri pienten ryhmien järjestämiseen. Ensimmäinen varsinainen tapaaminen pidettiin kirjaston musiikkiosastolla, jonka yhteydessä on myös nuorten tila Hengari.

Ensimmäisellä kerralla tilassa sattui olemaan yläkoululaisia lukutunnilla, ja he liikkui jonkin verran tilassa palauttaessaan kirjoja. Tästä aiheutui hetkeksi hieman häiriötä sanataideryhmäläisille. Häiriö ilmeni siten, että vanhemmat ja ohjaajat käänsivät katseensa ohi kulkeviin nuoriin, ja ainakin kerran ohjaaja joutui antamaan nuorille tietä, jotta nämä mahtuivat kulkemaan ohi, ja samalla toiminta keskeytyi hetkeksi. Vaikka häiriö oli ohimenevä ja suhteellisen pieni, huomasin sen rikkovan ryhmän kollektiivisen kuplan.

Ajankohta on fyysisen tilan lisäksi merkittävä habitaatin rakentamiseen liittyvä asia (Harper 2013, 54). En huomannut kysyä ohjaajalta haastattelussa, miksi ryhmien ajankohdaksi valikoitui aamupäivä, mutta päätin sen omasta kokemuksestani vanhempana. Aamupäivällä pienet lapset ovat yleensä virkeitä ja kylläisiä, kun taas puoliltapäivin tarvitaan jo ruokaa ja päiväunet. Torstiaamupäivisin kirjastossa on yleensä vielä melko hiljaista ja rauhallista, joten siinäkin mielessä ajankohta oli sopiva.

Musiikkiosaston lattialle oli aseteltu huopia piirin muotoon. Huovilla oli miellyttävämpää istua kuin kovalla lattialla, ja ympyrämuodostelmassa kaikki osallistujat näkivät toisensa. Muuten sanataideryhmän tilaa ei rajattu muusta tilasta. Tila oli ulkopuolista häiriötä lukuun ottamatta melko toimiva vauvaryhmälle, mutta ohjaajat totesivat, että ryhmälle varattu alue olisi voinut olla hieman suurempi. Tilaa rajasivat kirjahyllyt, tolpat ja kalusteet, joiden sijoitteluun ohjaajat eivät voineet

vaikuttaa. Taaperoryhmässä pulmalliseksi muodostui se, että tilassa oli paljon muita virikkeitä, kirjoja ja huonekaluja, jotka kiinnostivat liikkuvaisia lapsia. Moni äiti joutuikin jättämään runoleikin kesken ja lähtemään innokkaasti paikkoja tutkivan lapsensa perään.

ympäristö liian virikkeellinen?

havaintopäiväkirja, s. 2

Habitaattiin voidaan laskea kuuluvaksi myös esineet (Harper 2013, 54). Ohjaajat rakensivat habitaattia erilaisella rekvisiitalla, joka liittyi runo- ja laululeikkeihin. Vauvoja ja taaperoita kiehtoivat suuret, värikkäät huivit ja sulat, joita vanhemmat ja lapset heiluttelivat. Ne lapset, jotka pystyivät olemaan toiminnassa mukana, näyttivät ilahtuvan ja nauttivan etenkin huiveista, joihin sai sukellella ja joiden alle voi mennä piiloon. Mielestäni räväkän väriset huivit ja sulat, joita harvemmin löytyy kenenkään kotoa, olivat näennäisen pieni mutta tehokas keino jättää arkitodellisuus taakse ja siirtyä mielikuvitusmaailmaan, subjunktiiviseen tilaan, tarinaa tai laulua kuunnellen.

Vauva- ja taaperoryhmien kolmas ja viimeinen tapaamiskerta järjestettiin Mikkelisalissa. Ohjaajien mukaan kirjaston musiikkiosaston tila oli liian pieni, joten ainoa jäljelle jäänyt vaihtoehto oli sali, joka oli todettu tutustumiskerralla liian suureksi. Salista oli tällä kertaa rajattu ryhmän käyttöön lähinnä ovea oleva takaosa, ja yhteinen tila merkittiin tutulla tavalla asettamalla huovat ympyrämuodostelmaan. Kun oli liikunnallisten musiikkileikkien aika, voitiin siirtyä ympyrämuodostelmasta pois, eikä huopia tarvinnut liikutella edestakaisin. Suurempi tila oli käytännöllisempi tässä suhteessa. Mielestäni sali oli kuitenkin harmillisen suuri, hieman kolkko ja kaikuva tällaisen ryhmän toimintaan. Vaikka se oli tilankäytöltä toimivampi, siitä jäi puuttumaan kodikkuus ja pehmeys. Taaperoryhmän kannalta taas oli hyvä, että tilassa ei ollut juurikaan muita virikkeitä, jotka olisivat vieneet lasten huomion pois toiminnasta. (hpk, s. 7.)

Onnistuneen habitaatin luominen ei ole helppoa, kun joudutaan ottamaan huomioon käytettävissä olevat rajalliset tilavaihtoehdot, ryhmän koko ja sen toiminnan tavoitteet ja osallistujien ikä. Havainnoimissani vauva- ja taaperosanataideryhmissä ohjaajat olivat miettineet, millaisilla ratkaisuilla osallistujien olon voisi tehdä mahdollisimman mukavaksi, mikä tila olisi käytännössä toimivin ja miten toiminnasta tulisi yhteisöllistä (hpk, s. 9).

Vauva- ja taaperoryhmissä vanhemmilla ja lapsilla ei juurikaan ollut mahdollisuuksia vaikuttaa habitaattiin. Vanhempi voi kuitenkin valita paikkansa piirissä. Vanhemmalla oli myös mahdollisuus

vetäytyä sivummalle lapsen kanssa, jos se oli tarpeellista. Vauvat olivat ikänsä puolesta jatkuvasti vanhemman läheisyydessä, mutta 1–2-vuotiaat saattoivat lähteä hakemaan itselleen paikkaa muualta kuin vanhemman vierestä. Osa taaperoikäisistä halusi lähteä kesken kaiken tutkimaan soittimia tai muuta rekvisiittaa, eikä tästä muodostunut ongelmaa. Sanataideohjaaja Tähtisen mukaan vauva- ja taaperoryhmissä on edettävä aina lasten ehdoilla. Muuten toiminta ei onnistu eikä se ole kenellekään mukavaa. (NT 22.10.2019.) Vauva- ja taaperoryhmissä habitaatilla ei nähdäkseni ole niin suurta merkitystä kuin isompien lasten ryhmässä, koska lapsen ja vanhemman vuorovaikutteinen tila toimii tavallaan habitaattina (hpk, s. 9).

4.3. Vanhemman rooli

Vauva- ja taaperosanataideryhmissä vanhemman ja lapsen vuorovaikutus on hyvin tiivistä lasten iän takia. Lapsi voi osallistua vain vanhemman toiminnan kautta, koska lapsi ei voi toimia yksin. Havainnoimissani ryhmissä pienimmät lapset olivat vasta puolivuotiaita. Ryhmissä korostui sanataideohjaaja Noora Tähtisen näkemys vanhemman tärkeimmästä roolista sanataideryhmässä: olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa ja innostaa lasta. Tähtisen mukaan mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä suurempi vastuu vanhemmalla on saada lapsi osallistumaan ja innostumaan.

Ensimmäisellä havainnointikerrallani, joka oli myös ryhmien ensimmäinen varsinainen kokoontumiskerta, vanhemmat vaikuttivat olevan hiukan varuillaan ja tarkkailevan toisiaan. Mitään ylimääräistä ei juuri puhuttu toiminnan ohessa. Kuvailisin ilmapiiriä tunnustelevaksi, vaikkakin positiiviseksi.

vaikuttaa olevan mukava kokemus sekä äideille että vauvoille
huomioni vauvaryhmän ensimmäisessä tapaamisessa, havaintopäiväkirja, s. 3

Tähtisen mukaan (NT 22.10.2019) pienten lasten sanataideryhmissä on aina vanhempia, jotka tarkkailevat aluksi muita. Mukana on kuitenkin myös tekemiseen heittäytyviä vanhempia, jotka saavat muutkin vanhemmat rohkaistumaan. Haastattelussa Tähtinen (22.10.2019) toi esille, että yleisesti ottaen lasten sanataideryhmissä nuoret äidit ovat niitä, joista huomaa helpommin epävarmuuden, jota hän pitää luonnollisena asiana.

Oma havaintoni oli, että vanhemmat ottivat omilla tavoillaan kontaktia lapseen. Osa tarkkaili samalla muita, ja eleet ja liikehdintä saattoivat olla hyvin pieniä. Jotkut taas tuntuivat keskittyvän suurella

innolla lapseen ja yhteiseen leikkiin. Tulkitsin tämän vanhemman tiiviistä katsekontaktista, ilmeilystä ja välittömästä vastaamisesta lapsen reaktioihin. (hpk, s. 7.)

Vauvaryhmässä vanhemman ja lapsen toiminta on koko ajan yhteistä, he ovat symbioottisessa vuorovaikutuksessa koko ajan. Voidaanko ajatella, että tässä tapauksessa on kyse nimenomaan subjunktiivisesta tilasta? Ainakin se on jaettu kokemus yhdessäolosta, jossa kirjallisuus ja sanat ovat mukana tavalla tai toisella, ja se on arkiympäristöstä erillään olevaa toimintaa. Mielestäni juuri vauvaryhmän kohdalla Karjulan käyttämä käsite *kupla* on osuva. Vauva ja vanhempi ovat omassa kuplassaan.

Taaperoikäiset (1–2-vuotiaat) lapset ovat jo hieman itsenäisempiä, ja heillä voi olla vahva oma tahto. Havaitsin, että vanhemman ja lapsen yhteinen kupla rikkoutuu herkästi joko ulkopuolisesta ärsykkeestä tai lapsen omasta halusta tehdä jotain muuta kuin olisi tarkoitus.

haastava ikä, koska moni lapsi on kiinnostunut kaikesta muusta ympäristöstä

havaintopäiväkirja, s. 2

Taaperoiden kohdalla haasteita on enemmän sekä vanhemmalla että ohjaajalla. Ohjaajan täytyy pitää yllä koko ryhmän kollektiivista mielikuvittelun tilaa, ja samalla vanhempi pyrkii kiinnittämään lapsen huomion yhteiseen toimintaan ja vuorovaikutukseen. Havaitsin kuitenkin, että vanhemmat eivät juuri kieltäneet lapsiaan esimerkiksi lähtemästä pois piiristä tutkimaan ympäristöä, vaan he yrittivät houkutella lapsia takaisin ja kannustaa osallistumaan. Kuten aiemmin jo mainitsin, pienten lasten sanataideryhmät toimivat lasten ehdoilla, ja havaintojeni mukaan sekä ohjaajat että vanhemmat olivat sisäistäneet ja hyväksyneet tämän. (hpk, s. 7.)

Vauva- ja taaperoryhmien kolmannella tapaamiskerralla, joka oli minun toinen havainnointikertani, huomasin ilmapiirin olevan rennompi kuin ensimmäisellä kerralla. Vanhemmat ottivat lasten kommentoinnit ja karkailut piiristä rauhallisemmin ja saattoivat itsekin tokaista jotakin muille aikuisille. Vanhempi saattoi myös itse jäädä jatkamaan leikkiä, vaikka lapsi häipyi kesken kaiken tutkimaan pöydällä olevia soittimia.

vanhemmat ottavat lasten sinkoilut rauhallisesti ja osallistuvat itse vaikka lasta ei kiinnostaisikaan

havaintopäiväkirja, s. 7

Eräs isä laukoi sarkastisen vitsin siitä, että hiljaisuusleikki onkin helpoin leikki taaperoiden kanssa. Ohjaajat osasivat nauraa itselleen ja pienille kömmähdyksille, mikä osaltaan teki ilmapiiristä rennon.

Vaikka vauva- ja taaperosanataideryhmissä lapset osallistuvat luovaan toimintaan pääasiassa yhteisten leikkien kautta eivätkä tekemällä omaa tuotosta, mielestäni subjunktiivisen tilan käsite soveltuu tähänkin yhteyteen. Näissä ryhmissä vanhemman ja lapsen yhteinen subjunktiivinen tila syntyi ryhmän yhteisistä rituaaleista ja vanhemman ja lapsen tiiviistä vuorovaikutuksesta. Vauva- ja taaperoryhmissä vanhemman merkitys subjunktiivisen tilan ylläpitämisessä on hyvin merkittävä, sillä lapsi on täysin riippuvainen vanhemmastaan.

Johdannossa pohdin, olisiko pienten lasten sanataideryhmissä mahdollisuus toteuttaa myös vanhempien omaa luovaa toimintaa, esimerkiksi kirjoittamista. Havainnoituani ryhmiä tulin siihen johtopäätökseen, että vauva- ja taaperoryhmissä tällainen olisi käytännössä mahdotonta, koska lapsi tarvitsee vanhemman läsnäoloa ja huomiota jatkuvasti. Uskon kuitenkin, että sanataideryhmän toiminta on antoisaa ja miellyttävää lasten lisäksi myös vanhemmille. Miten tämän tulkitsin? Sen saattoi päätellä vanhempien hymystä ja innostuksesta ja siitä, että he jaksoivat positiivisesti kannustaa lapsia osallistumaan. Vanhempien ilo vaikutti olevan lasten ilosta syntynyttä.

vanhemmat vastaavat lasten tunnereaktioihin
havaintopäiväkirja, s. 7

5 HAVAINTOJA 3–6-VUOTIAIDEN SANATAIDERYHMISTÄ

5.1. Sanataidetunnin ohjelma ja rituaalit

3–6-vuotiaiden lasten ja vanhempien sanataideryhmässä oli jokaisella kerralla vaihtuva aihe. Tapaaminen alkoi aiheen arvuuttelulla. Lapset voivat päätellä aiheen huoneen somistuksesta, koristelusta ja esillä olevista kirjoista. Esimerkiksi avaruusaiheisella kerralla vihjeinä olivat planeetat, tähtitaivasta muistuttava kangas sekä avaruuskirjat. Huomasin, että molemmilla havainnointikerroilla osa lapsista liikehti hieman levottomasti tässä vaiheessa. Ryhmän tapaamisia on keskimäärin kerran tai kaksi kuukaudessa eli suhteellisen harvoin, joten luulen, että sanataideryhmään sisään pääseminen vaatii aina hieman aikaa ja tutut rituaalit.

Varsinainen toiminta alkoi aina nauruloitsulla, johon kuului tietty liikesarja. Nauruloitsuun osallistuivat sekä lapset että vanhemmat. Ohjaaja Noora Tähtisen mukaan nauruloitsu on lapsille toiminnan alkamisen ja rauhoittumisen merkki (NT 22.10.2019). Suurin osa lapsista oli käynyt sanataideryhmässä useita kertoja, joten nauruloitsusta oli jo muodostunut tuttu rituaali. Huomasin, että loitsun jälkeen lapset vaikuttivatkin keskittyneemmiltä. Tämä alkurituuaali vaikutti siis toimivan rauhoittavana tekijänä sen lisäksi, että se oli osa habitaatiota, asettumista tilaan (hpk, s. 4).

Alussa lapset istuivat lattiatyynyillä ohjaajia vastapäätä. Myös ohjaajat istuivat lattialla lasten tasolla. Vanhemmat asettuivat lasten selkien taakse tuoleille. Tämä asettelu nosti lapset keskiöön, tavallaan näyttämölle, josta heillä oli suora keskusteluyhteys ohjaajiin. Vanhemmat olivat kuitenkin lähellä, jos lapsi tarvitsi vanhemman tukea. Tilaan asettautuminen on osa habitaatiota, mutta sillä on myös rituaalinen merkitys. Tiedyt toiminnot suoritetaan tietyillä paikoilla, ja lapsi osaa ennakoida, mitä on luvassa.

Toinen ohjaajista poimi aarrearkkia muistuttavasta laatikosta päivän aiheeseen liittyvän runon, jonka hän luki ääneen. Sitten pohdittiin yhdessä:

Kenestä se kertoo? Möröstä.

ohjaajan kysymys ja vahvistus lapsen vastaukseen, havaintopäiväkirja, s. 1

Sitten laatikosta otettiin kirjainkortit, joista lapset yrittivät muodostaa sanan. Avaruusaiheisella kerralla kirjaimista muodostui sana *tähti*. Sen jälkeen ohjaajien johdolla käytiin keskustelua sanan merkityksestä:

Mikä on tähti? Millaisia tähtiä voi olla? Milloin tähtiä voi nähdä?

ohjaajien kysymyksiä lapsille, havaintopäiväkirja, s. 4

Keskustelun jälkeen rauhoituttiin kuuntelemaan aiheeseen liittyvää satua. Satuhetki noudatti perinteistä, päiväkodin ja kirjaston satutunneilta tuttua mallia. Toinen ohjaajista luki tarinaa, toinen näytti omasta kirjastaan samalla kuvia. Tämä asetelma on varmasti monelle lapselle tuttu rituaali muistakin yhteyksistä.

Avaruusaiheisella kerralla ohjaajan lukema kuvakirja *Mur ja tähti* oli lasten ikätasolle sopiva mutta kuitenkin sellainen, josta aikuinenkin voi nauttia ja saada pohdittavaa. Kirja kertoo Mur-karhusta, joka ihmettelee tähtiä, ja teoksessa on myös pohdintaa elämän suuremmista kysymyksistä. Teos oli pituudeltaan sellainen, että lapset jaksoivat kuunnella sadun keskittyneesti, ja kuvitus vaikutti kiinnostavan lapsia, sillä he katsoivat tiiviisti ohjaajan näyttämiä kuvia.

Satusukeltajien ryhmän toisessa havainnoimassani tapaamisessa (9.11.2019) oli myös musiikkiosuus, jonka aikana kuunneltiin avaruusaiheinen laulu. Laulun ajaksi lapset kävivät makaamaan lattialle, ja vanhemmat sivelivät lapsia sinisävyisillä huiveilla ja sulilla. Tämä oli tapaamisen ensimmäinen osuus, jossa vanhemmat olivat läheisessä vuorovaikutuksessa lastensa kanssa. Laulun päätyttyä ohjaajien johdolla muisteltiin laulua ja keskusteltiin, mistä se kertoi. Ensimmäisellä havainnointikerrallani (12.10.2019) ohjaajat olivat järjestäneet halloweenin kunniaksi herkkutarjoilun tapaamisen päätteeksi. Ohjelmassa oli siis jonkin verran teemaan tai ajankohtaan liittyviä erityispiirteitä sekä jouston mahdollisuuksia, vaikka perusrunko pidettiin samana.

Kuuntelemiseen ja keskusteluun painottuvan alkupuolen jälkeen oli vuorossa toiminnallinen osuus, jonka alkamisen merkiksi siirryttiin pöydän ääreen, jossa odottivat valmiina erilaiset askartelutarvikkeet. Lapset askartelivat vanhempien avustuksella tapaamisen aiheeseen liittyvän työn, ensimmäisellä havainnointikerrallani mörön ja toisella tähtikartan. Askartelutyön ohella tehtävään kuului myös kielellistä kykyä vaativaa suunnittelua. Lapset miettivät havainnoimillani kerroilla oman mörköhahmon ja oman tähden ominaisuuksia. Jokainen vanhempi-lapsi-pari sai lomakkeen, jossa kysyttiin muun muassa, minkä ikäinen tähti tai mörkö on, millainen se on ulkonäöltään, mitä mörkö syö tai mitä tähdellä voi tehdä. Vanhemmat auttoivat tarvittaessa kirjoittamaan tiedot lomakkeelle.

Kun tapaamisaika alkoi olla loppuillaan ja askartelu- ja suunnittelutyö olivat valmiita, lapsia pyydettiin asettumaan jonoon.

*otetaan kuvat tähtikartoista
jokainen saa esitellä oman tähtensä
osalla vanhempi lukee
havaintopäiväkirja, s. 4*

Tuotokset valokuvattiin, ja lapset saivat esitellä ne muille. Osa lapsista ei halunnut kertoa itse, vaan halusi vanhemman kertovan tuotoksista. Töiden esittely on vakiintunut rituaali Noora Tähtisen ohjaamissa sanataideryhmissä, ja siten lapset osaavat jo ennakoida sen. Tähtisen mukaan lasten sanataidekasvatuksen periaatteisiin kuuluu lapsen työn arvostaminen ja arvostuksen osoittaminen, ja töiden esittelyllä annettiin huomiota jokaiselle lapselle ja hänen työlleen (NT 22.10.2019). Tällä rituaalilla oli siis ryhmässä tärkeä, arvoihin pohjautuva tehtävä.

3–6-vuotiaiden ryhmän tapaaminen päättyi sanasolmun solmimiseen. Lapsi sai valita mieluisanvärisen narun, jonka hän solmi verkkopohjaan. Naruista muodostuu lopulta värikäs tarinamatto. Solmun solmiminen on lapsille tutuksi tullut osoitus toiminnan päättymisestä, rituaali, jonka kautta siirrytään tarinoiden mielikuvitusmaailmasta takaisin arkeen.

5.2. Habitaatin rakentaminen

3–6-vuotiaiden lasten sanataideryhmä kokoontui Mikkelin pääkirjaston maakuntakokoelmahuoneessa. Sanataideohjaaja Noora Tähtisen mukaan tilan valinnan tärkeimmät kriteerit olivat rauhallisuus ja tilavuus. Mikkelin pääkirjastolla ei ole erityisesti tällaisille ryhmille suunniteltuja tiloja, ja olemassa olevista tiloista on valittava tarkoitukseen sopivin. Maakuntakokoelmahuone soveltuu isompien lasten ryhmälle, mutta vauva- ja taaperoryhmille, joissa on paljon liikettä, se käy liian ahtaaksi.

Harperin (2013) mukaan habitaattiin kuuluu tärkeänä osana fyysinen ympäristö. Maakuntakokoelmahuone sijaitsee kirjaston yläkerrassa sivukäytävällä, jossa ei juuri liiku muita kirjaston käyttäjiä. Huoneen oven voi sulkea, mikä takaa rauhallisen työskentelyn. Huone on suorakaiteen muotoinen. Sen toiseen päähän on varattu tilaa lattiatyynyille ja teemoittain vaihtuvalle somistukselle ja sekä kirjanäyttelylle. Huoneen toisessa päässä on pöytä, jonka ääressä askarrellaan. Seiniä kiertävät kirjahyllyt.

Harper (2013, 52) toteaa, että joissakin tapauksissa habitaatissa on ratkaisevaa sen funktionaalisuus, toisinaan taas sen emotionaalinen merkitys. Sanataideryhmän yhteisessä habitaatissa keskeiseksi muodostuivat juuri tilan funktiot: tila oli mahdollista jakaa eri toimintoja varten. Ensimmäisellä havainnointikerrallani osallistujia oli kuitenkin niin paljon, että huone kävi hiukan ahtaaksi.

Tähtisen mukaan kurssin alussa vanhempia muistutetaan, että tapaamisiin täytyy tulla ajoissa. Huomasin itse ryhmää havainnoidessani, että harkiten luotu habitaatti ja siihen asettuminen särkyi helposti, kun joku saapui paikalle myöhässä. Ohjaajat joutuivat keskeyttämään puheensa ja huomioimaan myöhässä tulijat, ja myös muiden osallistujien huomio kiinnittyi heihin. Pienten lasten kanssa toimiessa tulee toisinaan väkisinkin tilanteita, jotka saattavat sekoittaa suunnitellun ohjelman. Siksi ohjaajalta vaaditaan joustavuutta, mutta keskeytyksiä ja ulkopuolisia häiriötekijöitä pyritään Tähtisen mukaan välttämään. (NT 22.10.2019.)

Huoneen toinen pääty, jossa aluksi istuttiin, keskusteltiin ja luettiin, oli somistettu kulloisenkin aiheen mukaan. Vitriinin päälle oli koottu aiheeseen liittyvää lastenkirjallisuutta, johon oli hetki aikaa tutustua. Lattialla istuvien kahden ohjaajan väliin jäävään tilaan, suoraan lasten eteen, oli aseteltu jokaiseen tapaamiskertaan kuuluvat esineet, lapsille tutut maskotit Sulo ja Ilo sekä pieni aarrearkku, ja aiheen mukaista rekvisiittaa. Esimerkiksi avaruutta käsittelevällä tapaamiskerralla somisteena käytettiin tähtitaivasta muistuttavaa tummansinistä samettikangasta, jossa oli pieniä hopeisia kuvioita. Samalla kerralla tilaan oli asetettu roikkumaan paperimassasta valmistetut aurinkokuntamme planeetat.

Tilan somistaminen oli osa alun arvausleikkiä, jossa lapset saivat keksiä, mikä on tapaamiskerran aihe. Uskon, että somistus auttoi lapsia sisäistämään aiheen paremmin ja eläytymään luettuihin satuihin ja runoihin. Tilan rakentamisella rekvisiitan avulla on vaikutusta subjunktiivisen tilan syntymisessä (vrt. Karjula 2015). Arjesta poikkeava ja virikkeellinen ympäristö ohjaa mielikuvittelun maailmaan. Mielestäni somistamisella on yhteys Harperin mainitsemaan habitaatin emotionaaliseen merkitykseen. Hämyisä halloween ja mystinen avaruus olivat todentuntuisempia, kun ne näkyivät tilassa eivätkä tulleet esille vain puheissa. Lisäksi somistaminen loi viihtyisyyttä muuten hyvin perinteiseen kirjastotilaan.

Harperin (2013, 54) mukaan äänimaailma on osa habitaattia. Sanataideryhmän tapaamisissa on oleellista, ettei ulkopuolelta kantaudu tilaan häiritseviä ääniä ja ettei tila ole liian kaikuva. Tilassa olevat esineet ja kankaat luultavasti auttoivat ehkäisemään kaikuvuutta. Kiinnitin huomiota myös siihen, että ohjaajat puhuivat rauhalliseen tahtiin, pehmeällä äänensävyllä ja sopivalla voimakkuudella. Ohjaajien äänenkäyttö siis tuki rauhallisen ja kiireettömän habitaatin rakentumista.

Kun oli lasten askarteluhetken aika, lasten ja vanhempien keskustelukaan ei saanut aikaan kovin suurta melua. Tulkitsin, että osallistujat joko tietoisesti tai tiedostamattaan pyrkivät osaltaan

edistämään ryhmän innokasta mutta rauhallista ilmapiiriä ja miellyttävää habitaattia. Maltillinen äänimaailma on tulkintani mukaan myös vanhemman ja lapsen yhteisen subjunktiivisen tilan mahdollistaja ja ylläpitäjä. Kun lapsella ja vanhemmalla on hyvä puheyhteys eikä häiritseviä ääniä ole liikaa, on helpompi keskittyä yhteiseen tekemiseen.

Kiinnitin huomiota myös tilan valaistukseen, sillä tunnelman luomisessa silläkin on tärkeä rooli. Sanataideryhmän tapaamisissa kirkkaat loisteputkivalot eivät olleet päällä, vaan tilassa oli hieman hämärämpi valaistus kuin muualla kirjastorakennuksessa. Hämyisyys sopi oivallisesti havainnoimieni tapaamiskertojen aiheisiin, mörköihin ja avaruuteen. Valaistus auttoi somistamisen ohella luovan habitaatin rakentamisessa arkiseen ympäristöön. Tilaa valmistellessa täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että valoa on riittävästi askartelua, kirjoittamista ja piirtämistä varten.

Habitaatin käsitteeseen liittyy yleensä ajatus, että kirjoittaja itse muodostaa juuri itselleen sopivan habitaatin (Harper 2013, 54). Sanataideryhmissä osallistujilla on kuitenkin vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa habitaattiinsa. Ryhmissä habitaatti muodostuukin pääasiassa ohjaajien valinnoista: tilasta, sen järjestelystä, valaistuksesta, somistuksesta ja äänimaailmasta. Harperin (2013, 55) mukaan habitaatti voidaan luoda, mutta se voidaan myös omaksua, siihen voidaan mukautua, sitä voidaan muokata ja luoda uudelleen.

Sanataideryhmän osallistujien kohdalla on kyse lähinnä habitaatin omaksumisesta ja siihen mukautumisesta. 3–6-vuotiaiden lasten ryhmässä osallistujat pitivät yllä yhteistä habitaattia. Sekä aikuiset että lapset käyttivät ääntään rauhallista ilmapiiriä edistävällä tavalla. Kukaan ei puhunut kovaan ääneen eikä keskeyttänyt toisen puhetta. Kukaan lapsista ei myöskään liikuskellet turhaan huoneessa eikä siten aiheuttanut levottomuutta.

Osallistujilla oli hieman mahdollisuuksia vaikuttaa myös omaan habitaattiinsa ryhmän yhteisen habitaatin sisällä. Lapsilla saivat valita oman istumapaikkansa lattialla. Joku halusi istua lähellä ohjaajaa, joku varmistaa, että hänen äitinsä tai isänsä istuu hänen takanaan. Joku halusi olla keskellä, joku toinen taas vetäytyi mieluummin syrjemmälle. Myös paikan askartelupöydässä sai valita, jos ehti. Vanhemmista osa istui lapsensa viereen tuolille, osa jäi seisomaan lapsen taakse. Lapsi voi omalla paikanvalinnallaan säädellä läheisyyttä omaan vanhempaansa. Myös vanhempi voi tehdä valintoja, kuinka lähelle lasta asettuu. (hpk, s. 1.)

5.3. Vanhemman rooli

3–6-vuotiaiden lasten sanataideryhmässä vanhemman rooli on hyvin erilainen kuin vauva- ja taaperoryhmissä. Lapset toimivat osan ajasta itsenäisesti ilman vanhempia. Vanhemmat olivat kuitenkin koko ajan läsnä tapaamisissa ja lähellä lapsia. Lapset tukeutuivat vanhempiin vaihtelevasti. Joku hakeutui istumaan vanhemman läheisyyteen ja otti katsekontaktia, osa taas ei esimerkiksi ohjaajien vetämässä osuudessa huomionnut lainkaan vanhempiaan. Vanhemman rooli oli keskustelevalle osuudessa olla henkisenä tukena, ja tätä vielä vahvasti vanhempien sijoittaminen istumaan lasten taakse. Jos lapsi ei uskaltanut sanoa jotakin ääneen muille osallistujille, vanhempi saattoi tuoda lapsen ajatuksen ilmi. Vanhemmat saattoivat myös rohkaista lasta osallistumaan esimerkiksi sanomalla: *Sinähän tiedät tämän, muistatko?*

Vanhemmat osallistuiivat tapaamisen varsinaisesti aloittavaan nauruloitsuun yhdessä lasten kanssa, ja he olivat toiminnallisessa roolissa esimerkiksi silloin, kun kuunneltiin avaruusaiheista laulua. He silittelivät lapsia sulilla. Kuitenkin keskustelevalle osuudessa vanhemmat jäivät taka-alalle. Arvelen tämän johtuvan siitä, että lapsille itselleen jäisi oivaltajan rooli, ja lapsi uskaltaisi itse vastata ja tuoda ilmi ajatuksiaan.

Vanhemman rooli 3–6-vuotiaiden ryhmässä eroaa vauvojen ja taaperoiden vanhempien roolista myös siinä, että vanhemman on osallistuttava mielikuvitusta vaativiin tehtäviin lapsen kanssa, ja tavoitteena on saada aikaan yhteinen tuotos. Kun siirryttiin askartelu- ja suunnitteluosuuteen, vanhempien rooli kasvoi alkuvaihetta suuremmaksi. Vanhempien apua tarvittiin käytännön asioissa, kuten saksilla leikkaamisessa ja liimaamisessa. Osa lapsista teki itsenäisiä valintoja esimerkiksi askarrellessaan omaa mörköhahmoa. Jotkut lapset tarvitsivat vanhempien apua mörön osien valinnassa, ja vanhempi auttoi esittämällä vaihtoehtoja:

Otetaanko pitkät vai lyhyet jalat?

vanhemman kysymys lapselle, havaintopäiväkirja, s. 1

Oman hahmon suunnitteluvaiheessa vanhemmat auttoivat lapsia kertomalla, mitä asiaa lomakkeessa kysyttiin. Vanhempi esitti kysymyksiä, kuten: *“No missäs tää mörkö voisi asua?”* Osa lapsista keksi vastaukset itse, mutta osa tarvitsi tukea kuvitteluun ja päätöksentekoon. Vanhemmat keksivät jatkokysymyksiä ja esittivät vaihtoehtoja, joista lapsi voisi valita mieluisimman.

Noora Tähtisen mukaan hänen urallaan ei ole vielä sattunut tilannetta, jossa vanhempi olisi innostunut liikaa ja siten jättänyt lapsen ideat huomiotta. Yleensä vanhemmat ovat enemmänkin varovaisia. Joskus on kuitenkin käynyt niin, että vanhemmalla on ollut liian suuri kontrolloimisen tarve. Vanhempi on hylännyt lapsen esittämän idean mahdottomana, ja lapsi on pahoittanut siitä mielensä. (NT 22.10.2019.)

Yleisesti ajatellaan, että lapsilla on vilkas mielikuvitus, joka ei tunne reaali maailman rajoituksia. Kokemukseni mukaan lapsen on suhteellisen helppo päästä subjunktiiviseen *mitä jos* -tilaan. Aikuisen, joka tuntee maailman realiteetit, voi olla vaikeampi sukeltaa rajattomien mahdollisuuksien tilaan. Silloin aikuinen saattaa tyrmätä lapsen idean, koska idea ei voisi olla oikeasti mahdollinen. Luce-Kaplerin (2004) mukaan subjunktiivisuuden voima on yhteisesti sovitussa mielikuvittelussa. Lapsen rajattoman mielikuvituksen näkeminen ja sen hyväksyminen voisi tuottaa samanlaisia tuloksia kuin Luce-Kaplerin kirjoittajaryhmissä: auttaa aikuisia huomaamaan uusia ja erilaisia tapoja katsoa elämää. (Luce-Kapler 2004, 77, 83).

Ryhmää havainnoidessani vastaan tuli vain kerran tilanne, jossa vanhempi pahoitti lapsen mielen, ja tällöinkin vanhempi teki sen vahingossa. Lapsi oli keksinyt mörköhahmolleen nimen, joka sattui olemaan kaunis tytönnimi. Lapsen vanhempi naurahti tälle nimelle ja – minun tulkintani mukaan – hyväntahtoisesti totesi, ettei nimi ollut ainakaan tavanomainen mörkönimi. Vanhemman reaktiossa oli nähtävissä hänen näkemyksensä siitä, millaisia mörkönimet tyypillisesti ovat. Lapsen nimivalintaa taas eivät ohjanneet totut konventiot. Lapsi suuttui ja pyyhki nimen pois paperista ja keksi uuden, mörkömäisemmän nimen. Vanhempi vakuutteli, ettei lapsen ensiksi keksimä nimi ollut huono, se oli hieno nimi, koska se ei ollut tavanomainen vaan söpö. Loppujen lopuksi lapsi vaihtoi nimen takaisin alkuperäiseksi, mutta iloinen tunnelma oli ainakin hetkeksi vaihtunut mielipahaan.

Tähtisen mukaan (NT 22.10.2019) vanhempien persoonat näkyvät heidän työskentelyssään lasten kanssa. Osa on rohkeampia ja heittäytyvämpiä, osa varautuneempia, ja se onkin normaalia. Tärkeää kuitenkin olisi, että vanhempi kannustaisi lasta osallistumaan persoonastaan riippumatta. Havaitsin itsekin, että vanhemmat toimivat lapsen kanssa erilaisella intensiteetillä. Osa vanhemmista pysytteli enemmän taka-alalla ja auttoi lasta silloin, kun lapsi pyysi apua. Jokunen vanhempi selvästi innostui tehtävästä ja keskusteli lapsen kanssa erilaisista vaihtoehtoista ja kommentoi lapsen ideoita. Nimenomaan vastavuoroisuus yhteisessä tekemisessä oli mielestäni osoitus vanhemman ja lapsen yhteisestä subjunktiivisesta tilasta, jossa molemmat olivat aktiivisia, luovia toimijoita.

3–6-vuotiaiden ryhmässä vanhempi ei ollut vain lapsen toiminnan mahdollistaja (verrattuna vauva- ja taaperoryhmiin), vaan hänellä oli mahdollisuus osallistua luomaan jotakin yhdessä lapsen kanssa. Vanhemman roolia määrittävät sekä lapsi että vanhempi: minkä verran lapsi haluaa vanhemman osallistuvan ja minkä verran vanhempi itse haluaa osallistua. Tässä ryhmässä voi helposti syntyä lapsen ja vanhemman yhteinen subjunktiivinen tila, joka on kuitenkin hyvin herkkä. Vanhemman täytyy miettiä tarkasti omaa rooliaan ja sitä, mitä ja miten puhuu lapsen kanssa.

Tutkimusprosessin alussa pohtimani vanhemman oma luova toiminta lasten sanataideryhmässä voisi toteutua tällaisessa ryhmässä, jos ohjaajia ja tiloja on käytössä kaksin kappalein. Kun lasten luovat tuotokset on saatu valmiiksi, lapset voisivat esitellä ne toiselle ohjaajalle ja muille lapsille, kun taas vanhemmat voisivat tehdä sillä aikaa esimerkiksi kirjoitustehtävän toisen ohjaajan opastuksella. Tämä toimisi toki vain siinä tapauksessa, että lapset olisivat valmiita esittelemään tuotoksensa ilman vanhempien tukea. Vaihtoehtoisesti lapset voisivat rakentaa tuotoksista näyttelyn tai pitää eväshetken vanhempien oman tehtävän aikana. Tällä tavalla olisi mahdollista löytää aika ja tilaisuus vanhemman omalle luovalle toiminnalle. Samassa tapaamisessa olisi tällöin mahdollista saada aikaan antoisa vanhemman ja lapsen yhteinen subjunktiivinen tila, kollektiivinen kupla, sekä vanhemman oma yksityinen hetki luoda ja voimaantua.

6 PÄÄTÄNTÖ

Sivututkielmani aihe sai alkunsa turhautumisestani siihen, ettei minulla kahden lapsen työssäkävänä äitinä ollut mahdollista saavuttaa sellaista fyysistä ja henkistä tilaa, joka olisi mahdollistanut luovan kirjoittamisen. Sain selville, että pienille lapsille ja vanhemmille on olemassa yhteisiä sanataideryhmiä omassa kotikaupungissani, ja halusin tutkia, voisiko sellainen ryhmä olla sekä vanhemman että lapsen luovan toiminnan paikka. Voisiko siellä rakentua vanhemman ja lapsen yhteinen subjunktiivinen tila, ja mistä se rakentuu?

Tutkimuskirjallisuuden perusteella selvitin, että subjunktiivisen tilan rakentumisessa ovat mukana habitaatti ja rituaalit, joten niistä tuli tutkimukseni keskeiset käsitteet. Oletin myös, että vanhemmilla olisi merkittävä rooli subjunktiivisen tilan muodostumisessa. Toisena tutkimustehtävänä päätin selvittää, onko alle kouluikäisten lasten sanataideryhmiin mahdollista saada mukaan jotakin pelkästään vanhemmille tarkoitettua luovaa tehtävää.

Jälkimmäiseen tutkimuskysymykseen sain vastauksen havainnoituani kerran kaikkia kolmea sanataideryhmää. Totesin, että vauva- ja taaperoikäisten sanataideryhmissä lasten ja vanhempien vuorovaikutus on lasten iän takia niin symbioottista, että se ei anna vanhemmalle mahdollisuutta irtautua tekemään jotakin ilman lasta. 3–6-vuotiaiden ryhmässä lapset taas ovat jo sen verran omatoimisia, että vanhemmat voisivat saada oman, itsenäisen tehtävän, joka voisi olla matalan kynnyksen sanataidetehtävä, jolla olisi vanhemman hyvinvointia ja voimaantumista edistävä tavoite. Ennako-oletukseni oli, että sanataideryhmässä vanhempi ei voisi saavuttaa sellaista fyysistä ja mentaalista tilaa, joka mahdollistaisi luovan toiminnan. Tulin kuitenkin siihen tulokseen, että tilajärjestelyillä ja kahdella ohjaajalla se voisi onnistua.

Rajasin subjunktiivisen tilan tarkoittamaan tässä tutkimuksessa vanhemman ja lapsen yhteistä, luovaa, mielikuvitukseen suuntautuvaa ja arkitodellisuudesta irrallista tilaa. Subjunktivisuuden merkkeinä tarkastelin vanhemman ja lapsen keskinäistä vuorovaikutusta, luovaan toimintaan paneutumista ja vastavuoroisuutta, jotka ilmenivät esimerkiksi keskusteluna, katsekontaktina, kannustuksena ja apukysymyksinä.

Vauva- ja taaperoryhmissä subjunktiivisessa tilassa korostui vanhemman tiivis kontakti lapseen ja positiivinen rohkaisu. Luova toiminta ei ollut niin sanotusti aktiivista tai tuottavaa, vaan osallistujat nauttivat luetuista ja lauletuista sanoista sekä liikeilmaisusta. Yhteisellä habitaatilla ei ollut niin merkittävää roolia (tilaa ei esimerkiksi juurikaan somistettu ja se vaihtui), vaan ajattelin vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteen toimivan tärkeimpänä habitaattina. Alku- ja loppurituuaalit leikkeineen ja lauluineen toimivat osallistujille alkamisen ja päättymisen merkkeinä, ja niillä oli myös vauvasanataiteeseen kuuluvan toiston ja tuttuuden funktio.

3–6-vuotiaiden sanataideryhmässä vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen määrä vaihteli. Keskustelelevassa ja pohtivassa osuudessa lapsille ja heidän ajatuksilleen annettiin enemmän tilaa, ja vanhemmat olivat taustatukena. Toiminnallisissa askartelutehtävissä vanhemmat olivat lähinnä käytännön apuna, ja mielikuvitusta vaativissa ideointitehtävissä, esimerkiksi oman tähden suunnittelussa, vanhemmat ja lapset tekivät luovaa yhteistyötä, jonka tavoitteena oli saada aikaan tuotos. Tämän ikäistenkin ryhmässä vanhemmalla oli merkittävä rooli subjunktiivisen tilan ylläpitämisessä, sillä se on havaintojeni mukaan herkkä rikkoutumaan esimerkiksi vanhemman ajattelemattomien sanojen takia. Vanhempi voi omalla innostuksellaan rakentaa myönteistä subjunktiivista tilaa, kunhan asettaa lapsen ideat etusijalle. Mielestäni onnistuin näkemään, miten

jotkut aikuisistakin sukelsivat innostuneesti lapsille ominaiseen *mitä jos* -tilaan, jossa mielikuvitus ei tunne rajoja.

3–6-vuotiaiden ryhmässä habitaatin merkitys oli suurempi kuin vauva- ja taaperoryhmissä. Siinä missä aivan pienten ryhmissä somistus saattaa olla liian virikkeellistä, isompien ryhmissä sillä on paikkansa tunnelman luojana ja mielikuvitusmaailmaan siirtymisen edistäjänä. Sanataideohjaajat olivat panostaneet yhteisen habitaatin rakentamiseen paitsi somistamalla myös sijoittamalla toimintoja eri paikkoihin sekä valaistuksen avulla. Havaitsin, että osallistujat itse pyrkivät tietoisesti tai tiedostamatta pitämään äänimaailman miellyttävänä. Vaikka habitaatti oli rakennettu yhteiseksi, myös osallistujilla oli hieman mahdollisuuksia vaikuttaa omaan yksilölliseen habitaattiinsa esimerkiksi paikan valinnalla.

Myös rituaaleilla oli suurempi painoarvo 3–6-vuotiaiden ryhmässä. Vauva- ja taaperoryhmien toiminta oli vasta alkanut, joten niillä ei vielä ollut vakiintuneita, osallistujille tutuiksi tulleita rituaaleja, niitä vasta harjoiteltiin. 3–6-vuotiaiden ryhmässä oli omat aloitus- ja lopetusrituaalinsa, joiden avulla siirryttiin sanataiteen mielikuvitusmaailmaan ja sieltä pois. Myös eri toimintoihin kuului erilaisia rituaaleja, kuten paikan vaihtoa tai oman työn esittelyä. Suurin osa osallistujista oli ollut mukana ryhmän toiminnassa jo pitkään, joten rituaalit olivat varsin tuttuja. Rituaalit olivat osa habitaatiota, sillä tilan omaksuminen habitaatiksi tapahtui osittain rituaalien kautta.

Tutkimusprosessin aikana huomasin, että subjunktiivinen tila, habitaatti ja rituaalit tosiaan liittyvät yhteen, eikä niitä voi selvästi erotella toisistaan. Olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt kuvaamaan, miten habitaatti, rituaalit ja vanhempien rooli vaikuttavat subjunktiiviseen tilaan alle kouluikäisten lasten sanataideryhmissä.

Tutkimusta tehdessäni ymmärsin, että olisin voinut tehdä joitakin asioita paremmin. Olisin voinut tehdä tarkemmat muistiinpanot havaintopäiväkirjaani sanataideryhmien tapaamisista. Tein kuitenkin alussa valinnan, että pyrin kirjoittamaan tapaamisissa mahdollisimman vähän, jotta voisin keskittää huomioni ryhmän toimintaan ja osallistujien havainnointiin. Niukat, viitteelliset ja pelkästään omaa muistamista tukevat muistiinpanot aiheuttivat kuitenkin sen, että en saanut analyysini tueksi mielestäni riittävästi selkeitä ja kattavia otteita havaintopäiväkirjasta. Joitakin esimerkkejä sanataideryhmässä sattuneista tilanteista ja osallistujien kommentteja jäi myös kirjoittamatta muistiin. Tutkielman kirjoittamisen aikana mieleeni saattoi yhtäkkiä tulla tapaamisista jokin muistikuva, jota

en ollut kirjannut. Esimerkiksi tilan valaistuksesta en ollut merkinnyt mitään havaintopäiväkirjaani, vaan aloin tietoisesti pohtia sen merkitystä vasta myöhemmin.

Jos tekisin vastaavaa tutkimusta jatkossa, luultavasti dokumentoisin aineiston myös jollain muullakin tavoilla kuin muistiinpanoilla, esimerkiksi videoimalla tapaamiset ja äänittämällä haastattelun. Olisi myös järkevää havainnoida ryhmiä pidemmällä aikavälillä, varsinkin vauva- ja taaperoryhmiä, joiden toiminta vasta alkaa vakiintua. Jatkotutkimuksessa voisin haastatella myös sanataideryhmiin osallistuvia vanhempia, koska heidän motiivinsa osallistua toimintaan olisi kiinnostavaa tietää. Olisi varmasti hyvä tutkia sitäkin, miten vanhemmat itse näkevät oman roolinsa pienten lasten sanataideryhmissä ja miten he suhtautuvat omaan luovaan toimijuuteensa.

Olen aikuisopiskelija, ja opintovapaani on jo loppusuoralla. Tutkimuksen tekeminen tämän aiheen parissa on ollut virkistävää, kehittävää ja jotakin aivan erilaista, mihin olen viime vuosina tottunut. Tutkimuksen tekeminen on haastanut minua koko ajan, mutta on ollut palkitsevaa huomata edistyvänsä jossakin muussa kuin omalla mukavuusalueellaan. Enhän ollut kuullutkaan subjunktiivisesta tilasta ennen tähän työhön ryhtymistä.

Tutkimusprosessin aikana olen saanut tutustua sanataidekasvatukseen ja haastatella sanataideohjaajaa hänen työstään. Tutkielman tekeminen on vahvistanut tunnettani siitä, että paikkani kirjallisuuden ja kirjoittamisen kentällä löytyy vielä joskus jostakin muualta kuin luokkahuoneesta. Toivoin, että tutkimus antaisi tietoa, jota voisin hyödyntää alle kouluikäisten lasten sanataidekasvatuksen järjestämisessä ja jopa kehittämisessä, ja sitä koen saaneeni. Tutkimusprosessi on valaissut minulle rituaalien, habitaatin, sanataideohjaajan ja vanhempien roolin merkitystä ja sitä, mitä kaikkea ne pitävät sisällään.

LÄHTEET

Haanpää, P. 2015. Sanataideohjaajan opas. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Harper, Graeme. 2013. Creative Writing Habitats. Teoksessa Diane Donnelly & Graeme Harper (ed.), *New Writing Viewpoints: Key Issues in Creative Writing*, 48–60. Bristol, Tonawanda, North York: Multilingual Matters.

Honkanen, Hanne. 2011. Unelmien sanis. Lapsilähtöisen sanataiteen perusopetuksen mahdollisuuksista. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/26642/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201103071864.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ikonen, Kaisa-Liisa. 2008. Liveroolipeli sanataideohjauksen työvälteenä. Kulmakunta. Liveroolipeli 12–15-vuotiaille. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19475/URN_NBN_fi_jyu-200901201030.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Karjula, Emilia. 2015. Subjunkttiivinen tila kirjoittajaryhmässä. *Scriptum, Creative Writing Research Journal* vol 2, 1/2015. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45242/scriptum2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kielitoimiston sanakirja. Saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe> Viitattu 12.2.2020.

Krutsin, Pia. 2015. Sanataidekasvatusta Suomessa – kirjoittajakoulutuksesta kaikkien harrastukseksi. Teoksessa Mäkelä, M-L. (toim.) 2005. *Sanaista taidetta*. Helsinki: BJT Kirjastopalvelu.

Lappalainen, Sirpa. 2007. Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Lappalainen, S., Hynninen, P., Kankkunen, T., Lahelma, L. & Tolonen, T. (toim.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Luce-Kapler, Rebecca. 2004. *Writing with, through, and beyond the text: an ecology of language*. Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum.

Niemelä, Minni. 2008. “I make milk, what's your superpower?” Imetyskertomukset ja äitien sanataideverkoryhmä. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19837/URN_NBN_fi_jyu-200903261219.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Opetushallitus 2005. Sanataide taiteen perusopetuksessa (2005–2021). Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/sanataide-taiteen-perusopetuksessa-2005-2021> Viitattu 11.2.2020

Opetushallitus 2017. Sanataide taiteen perusopetuksessa 2017–. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/sanataide-taiteen-perusopetuksessa-2017> Viitattu 11.2.2020.

Rings, Nasti. 2017. Tutkimus kirjoittamisen tilan luomisesta: subjunktiivinen, flow, rituaali ja habitaatti. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla:
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55088/URN:NBN:fi:jyu-201708143468.pdf?sequence=1>

Schechner, Richard. 1995. The Future of Ritual: Writings on Culture and Performance. London: Routledge.

TTP1= Tieteen termipankki. Kvalitatiivinen tutkimus. Saatavilla:
https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:kvalitatiivinen_tutkimus Viitattu 20.4.2020.

TTP2= Tieteen termipankki. Rituaali. Saatavilla:
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:rituaali> Viitattu 12.2.2020.

Åhlgren, Tiina. 2018. Sanataide ja erityistä kielellistä tukea tarvitsevat oppilaat: tapaustutkimus Vantaan sanataidekoulun ryhmästä. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla:
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/57114/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201802191528.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Julkaisemattomat lähteet:

hpk= Havaintopäiväkirja

NT= Sanataideohjaaja Noora Tähtisen haastattelu 22.10.2019

Liite: Haastattelukysymykset sanataideohjaaja Noora Tähtiselle
22.10.2019

1. Millainen on koulutuksesi ja työnkuvasi?
2. Mistä tuli idea vauvasanataideryhmien järjestämiseen?
3. Millaisia tavoitteita alle kouluikäisten lasten sanataideryhmillä on?
4. Miten pieni lapsi hyötyy sanataideryhmästä?
5. Miten vauva- ja taaperosanataideryhmä eroavat toisistaan?
6. Miten kuvailisit vanhemman roolia vauva- ja taaperoryhmissä?
7. Miten kuvailisit vanhemman roolia 3–6-vuotiaiden ryhmässä?
8. Miten vanhempi hyötyy sanataideryhmässä toimimisesta?
9. Onko vanhempien keskinäisellä vuorovaikutuksella ryhmässä merkitystä?
10. Millaista ohjelmaa sisältyy vauva- ja taaperosanataideryhmän toimintaan?
11. Millaista ohjelmaa sisältyy 3–6-vuotiaiden sanataideryhmän toimintaan?
12. Millä periaatteilla sanataideryhmien tilat on valittu?
13. Millaisia toistuvia rituaaleja sanataideryhmien toimintaan liittyy?
14. Millä keinoilla voidaan edistää luovuutta sanataideryhmässä?